

Ю. Є. Полянський

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ СУДДІ — ПРАВОВА І СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ

Незалежність судді (суддівська незалежність) повною або визначною мірою властива сучасній демократичній державі і являє собою одну з ознак, які дозволяють вважати державу правовою. Це стосується як держав, які впритул наблизились до визнання їх правовими, так і держав перехідного періоду від тоталітаризму до демократії, які намагаються відповідним чином перебудувувати свій державний лад, як от сучасна Україна.

Як зазначив академік С. В. Ківалов, «у цьому розумінні незалежність суддів слід розглядати як їх право вільно і без стороннього втручання у межах закону приймати процесуальні рішення» [1, с. 197].

Поняття «незалежність судді» можна розуміти і в інших значеннях.

По-перше, один з найважливіших принципів як судоустрою у частині статусу судді, так і судочинства при розгляді у суді конкретних справ.

По-друге, право судді на незалежність при здійсненні професійних обов'язків поєднується з його обов'язком поводитися певним чином у межах відповідних правовідносин.

По-третє, це можна розглядати як певний стереотип, стиль поведінки, який впливає із власної переконаності не піддаватися будь-якому неправомірному впливу на здійснення суддею судочинства.

Для правильного розуміння суддівської незалежності необхідно порівняти її з такими категоріями, як «самостійність», «свобода», а також «недоторканність суддів».

Відповідно до ч. 1 ст. 126 Основного Закону України «незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України», а ч. 1 ст. 129 передбачено, що «судді при здійсненні судочинства незалежні і підкорюються тільки закону». Термін «самостійність судді» в тексті Конституції взагалі не використовується.

Порівняймо ці положення з нормами чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2] (далі — Закон).

Частина 6 Закону названа «Самостійність судів», і починається її ч. 1 словами «суди здійснюють правосуддя самостійно». У зв'язку з цим виникає питання, хто ж власне здійснює судочинство: суд чи судді. Для з'ясування цього питання можна звернутися до норм деяких процесуальних кодексів, хоча повної відповіді на це запитання вони не дають. Так, відповідно до п. 1 ст. 82 КПК України під судом потрібно розуміти судові органи — від Верховного до місцевого суду або суддю, який самостійно вирішує справу. У ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України адміністративний суд — суд загальної юрисдикції, до компетенції якого віднесено розгляд і вирішення адміністративних справ, а суд — суддя адміністративного суду або колегія суду. Загальноприйнятним є положення, що суддя, який одноособово розглядає справу, діє як суд.

Окрім того в чисто деонтологічному смислі судом також вважається державний орган, який розглядає цивільні, кримінальні та деякі адміністративні справи; сам розгляд судової справи, судовий процес, судові засідання, нарешті, оцінка когось або чогось [3, с. 470]. Цікаво відзначити, що при цьому суд на ототожнюється із суддею, що властиво для юридичного визначення цих термінів.

На нашу думку, поняття суду потрібно окремо визначити в законодавстві про судоустрій і статус суддів і в процесуальному законодавстві. У першому випадку — це державний орган і одночасно юридична особа публічного права, завданням якої є здійснення судочинства і який складається не лише із суддів, але й з працівників апарату, які забезпечують діяльність суді. У другому — це суддя, який розглядає справу одноособово, або декілька суддів, які розглядають справу колегіально (колегія суддів, або судовий склад).

Залежно від цього можна вести мову або про самостійність суду, або про незалежність суддів. На думку І. В. Назарова, яку ми поділяємо, самостійність судів, саме судів, а не суддів потрібно розуміти у правовому, фінансовому та організаційному аспектах [4, с. 155–161].

Суд є самостійним передусім у тому розумінні, що він, будучи частиною єдиної судової системи України, не підпорядкований водночас суду вищого рівня, а голова суду — голові вищого за рівнем суду. Нижчі суди є залежними від вищих винятково у процесуальному розумінні. Видатки на утримання кожного суду визначаються у спеціальному додатку до Державного бюджету України.

Загалом ж самостійність окремих судових органів обумовлена особливим місцем суду в системі поділу влади як самостійної системи судових органів і кожного органу окремо, які діють незалежно від інших суб'єктів державної влади, керуючись лише законом. Суди є непіднаглядними і непідконтрольними іншим державним органам і водночас здійснюють судовий контроль за законністю їх рішень і дій у порядку, встановленому законом.

Звичайно, не можна заперечувати, що забезпечення самостійності

судів сприяє, в свою чергу, забезпеченню незалежності суддів як представників судової влади.

Як з теоретичної, так і з практичної точки зору є важливим правильне визначення співвідношення між такими категоріями, як незалежність судді і його свобода у рішеннях і діях при виконанні професійних обов'язків.

Як в етимологічному, так і в юридичному розумінні під свободою розуміють можливість людини діяти на власний розсуд [5, с. 441]. В демократичній державі свобода особи виражається у відомій формулі «Дозволено все, що не заборонено законом». Цей загальноправовий принцип не поширюється на державних службовців, щодо яких діє протилежний принцип «Дозволено те, що передбачено законом». Саме до них у першу чергу звернуто правило, за яким «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (ч. 2 ст. 19 Основного Закону).

Свобода судді при виконанні ним професійних обов'язків значною мірою збігається з його незалежністю, хоча і неповністю. Вона стосується передусім внутрішнього розуміння незалежності, а не його забезпечення від зовнішнього неправомірного впливу. У широкому розумінні свобода суддівського розсуду обмежена рамками закону, який він застосовує. На неї справляє вплив: а) самий зміст закону, який припускає можливість прийняття альтернативних рішень залежно від конкретних обставин справи; б) тлумачення суддею конкретного закону; в) можливість урахування при оцінці поведінки суб'єктів права категорій, які хоча і передбачені в законі, але суть яких у ньому не розкривається: розумний строк, добросовісність, розсудливість, пропорційність тощо (ч. 3 ст. 1 КАС України); г) правильне розуміння принципу верховенства права як визнання природних прав людини найвищою соціальною цінністю.

Природно, що деяка свобода суддівського розсуду може розглядатися як складова суддівської незалежності, за винятком, звичайно, випадків, коли вона перетворюється на суддівське свавілля, подолання якого є одним з найважливіших завдань судової реформи.

Незалежність суддів, поєднана з усвідомленням ними своєї відповідальності перед суспільством і учасниками судового процесу, сприймається у суспільній свідомості як важлива соціальна цінність і надбання сучасного демократичного суспільства. Судочинство може стати правосуддям у буквальному розумінні цього слова лише у разі, коли воно здійснюється незалежним суддею.

Усвідомлення цього почало визрівати у суспільстві з перших років існування незалежності України. При цьому громадськість не потрібно було особливо переконувати в необхідності відійти від реалій радянського судочинства, яке не могло розглядатися і фактично не було незалежним. При цьому не йшлося про систематичне втручання ззовні

у розгляд конкретних справ, хоча відповідні вказівки з боку органів КПРС/КПУ мали місце, як і про якісь особливі можливості прокуратури щодо тиску на суд. Більше того, суб'єктів реального тиску на суди було значно менше, ніж зараз. Залежність суддів — членів КПРС проявлялася в іншому, а саме в їх цілковитій пов'язаності лінією і настановами партії, які не визнавали принципів гуманізму, верховенства права, індивідуалізації покарання за правопорушення, що визначало репресивний характер так званої каральної політики. Саме слухняна реалізація цих і подібних настанов була показником тотальної залежності суду.

Відтак найважливішим завданням судової реформи, розпочатої в Україні 1992 року, було забезпечення незалежності суддів.

Відповідно до ч. 1 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, «кожний у разі спору про його цивільні права або при пред'явленні йому будь-якого кримінального обвинувачення має право на справедливий і публічний розгляд незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону».

У цій нормі не випадково підкреслюється тісний зв'язок між незалежністю і неупередженістю суду (суддів). Як історичний досвід, так і сучасна практика судочинства показує, що неупередженим здатний бути лише незалежний суддя. Потрапляння у залежність від певних осіб у конкретній справі, як правило, призводить до того, що порушення ним прав і свобод та інтересів держави через проплачену кимось упередженість стає, врешті-решт, лінією поведінки.

Першочергове значення забезпеченню незалежності суддів приділено і в Резолюції 1755 Парламентської Асамблеї Ради Європи «Функціонування демократичних інституцій в Україні» від 4 жовтня 2010 року. У цьому документі підкреслено, що «судова реформа повинна бути спрямована, серед іншого, на усунення всіх форм корупції в судовій системі при забезпеченні незалежності суддів» [6, с. 3].

Слід визнати, що європейські парламентарі змогли у своєму висновку зосередити увагу української влади на чи не найболючішій проблемі судової реформи в Україні — подоланні корупції у суддівському середовищі, яка в буквальному розумінні «роз'їдає» не лише корпус суддів, але й тісно пов'язані з ним державно-правові інститути. Про яку незалежність судді, залученого до участі у витончених корупційних схемах і пов'язаного путами різноманітних корупційних зв'язків, взагалі може йти мова? Залишається покладати надію на ефективність застосування нових законодавчих актів, спрямованих на протидію корупції [7], які прямо стосуються представників судочинства.

Генеральна Асамблея ООН у Резолюції 40/32 та 40/46 від 29 листопада та 13 грудня 1985 року «Основні принципи щодо незалежності правосуддя» відзначила, що «незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється в конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судових органів і дотримуватися її». «Не повинно мати місце неправомірне чи

несанкціоноване втручання в процес правосуддя, і судові рішення, винесені суддями, не підлягають перегляду. Цей принцип, — зазначено в документі, — не перешкоджає здійснюваному відповідно до Закону судовому перегляду чи пом'якшенню вироків, винесених судовими органами». При цьому «кожна держава повинна надавати відповідні засоби, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції».

Зауважимо при цьому, що, на наш погляд, неприпустимість втручання у правосуддя має стосуватися не лише державних органів, політичних сил і громадських організацій тієї чи іншої держави, але й державних і громадських інститутів інших держав, які останнім часом застосовують політичний тиск щодо України... під приводом політизації судочинства, його вибірковості тощо!

Нарешті, такий авторитетний орган, як Консультативна рада європейських суддів (КРЕС) у Висновку № 1 до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності судової влади та незмінюваності суддів відзначила, що «незалежність суддів є передумовою верховенства права та основоположною гарантією справедливого суду... Незалежність суддів є прерогативою чи привілеєм не для захисту власних інтересів, а в інтересах верховенства права та тих, хто шукав та очікує правосуддя (п. 10). Ця незалежність повинна існувати як щодо суспільства у цілому, так і щодо сторін будь-якої справи, стосовно якої судді повинні винести рішення (п. 11) [8, с. 19].

Порушення принципу незалежності суддів при розгляді конкретних справ неодноразово були підставою для задоволення Європейським судом з прав людини позовів до окремих європейських держав з приводу винесення національними судами рішень за наявності обґрунтованих сумнівів у незалежності і неупередженості суддів, особливо якщо самі судді давали вагомні приводи для таких сумнівів або можна було вважати, що судові рішення приймалися під впливом ззовні.

Так, підставами ухвалення Судом негативних рішень щодо держав була попередня участь у розгляді справ у ролі слідчих суддів стосовно тих само осіб [9], перебування судді у прямій чи опосередкованій службовій, фінансовій, політичній тощо залежності від однієї зі сторін у справі [10], належність більшості присяжних при розгляді справи до однієї політичної партії, яка недоброзичливо ставилась до заявника [11] тощо.

Такі рішення Європейського суду можуть бути вагомими орієнтирами як для судів, так і для інших юрисдикційних органів України, передусім Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та Вищої ради юстиції при оцінці дисциплінарних проступків суддів.

Принцип незалежності при виконанні службових обов'язків декларується у законодавстві не лише щодо суддів, але й щодо представників інших професій, діяльність яких пов'язана з використанням владних повноважень. Проте її обсяг і межі є значно меншими у порівнянні із суддями.

Наприклад, принцип незалежності органів і працівників прокуратури (ст. 6 Закону України «Про прокуратуру» [12]) стосується неприпустимості втручання в діяльність прокуратури з боку інших суб'єктів. Але, на відміну від судової системи, прокуратура побудована на принципі ієрархічної централізації з підпорядкуванням прокурорів та працівників прокуратури нижчого рівня відповідним керівникам вищого рівня.

Що ж стосується судової системи, то вона, на відміну від прокурорської, є єдиною, але не централізованою, і принцип ієрархічності до неї не застосовується, а відтак немає підстав стверджувати про підпорядкованість одних суддів іншим. На посилення суддівської незалежності спрямовано істотне обмеження компетенції голів судів та їх заступників. Це передусім стосується позбавлення їх права розподіляти між судьями справи для розгляду.

Повною мірою принцип незалежності стосується також народних засідателів і присяжних.

У зв'язку з цим можна констатувати поспішність законодавця у вирішенні питання про усунення народних засідателів від участі у розгляді кримінальних справ про найтяжчі злочини відповідно до Закону України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо участі народних засідателів» [13]. Це зроблено в умовах, коли ще остаточно не вирішено питання щодо моделі суду присяжних в Україні, характеру справ, у розгляді яких вони братимуть участь, критеріїв і процедури добору присяжних. Як свідчить зарубіжний, особливо російській, досвід, не слід сподіватися на те, що присяжні артіоги більшою мірою незалежні, ніж професійні судді, з тому ефективно законодавче вирішення зазначених питань посприятиме тому, щоб інститут суду присяжних не був скомпрометований у суспільній свідомості із самого початку свого існування.

Для забезпечення реальної незалежності суддів є важливим не лише і не стільки нормативне закріплення основних стандартів незалежності, а реальне втілення у життя уже напрацьованих принципів. Це вирішальною мірою залежить від дієвості гарантій суддівської незалежності.

В етимологічному розумінні гарантії — це «забезпека, убезпека, запорука» [14, с. 413], а гарантіями застосування норм права виступає «система умов і засобів, які забезпечують реалізацію правових норм відповідно до цілей, які вони декларують» [15, с. 552].

У найзагальніших рисах гарантії незалежності суддів можна поділити на внутрішні і зовнішні.

На наш погляд, до числа внутрішніх гарантій відносяться; свідомість кожного окремо судді, розуміння ним свого державного і професійного обов'язку, високий рівень особистої відповідальності за доручену справу, психологічна стійкість і здатність не піддаватися будь-якому протиправному зовнішньому впливу.

Зовнішніми гарантіями є повага з боку громадянського суспільства та його суб'єктів до судової влади та її представників, заходи держави,

її органів і посадових осіб щодо забезпечення належних умов для запобігання спробам і припинення фактів протиправного впливу, притягнення винуватців до встановленої законом відповідальності, включаючи застосування відповідних заходів до самих суддів, схильних поступитися своєю незалежністю з корисливих та інших неправомірних мотивів.

Перелік гарантій незалежності суддів міститься у ч. 4 ст. 47 Закону. З урахуванням масштабності і різноманітності цих проблем зупинилося лише на деяких аспектах їх вирішення.

На перше місце серед них поставлено запровадження особливого порядку призначення, обрання, притягнення до відповідальності та звільнення суддів. Виходячи з концепції чинного Закону, незалежність майбутніх суддів вирішальною мірою має закладатися ще на стадії добору кандидатів у професіональні судді, на якій ґрунтовно перевіряються не лише їх професійні, але й особисті якості. Об'єктивність підходів до оцінки кандидатів, обмеження числа осіб, які можуть впливати на їх призначення, зосередження вирішення цих питань у загальнодержавному органі — ВККС України та інші риси сучасного порядку добору кандидатів якщо не усувають повністю, то принаймні обмежують потрапляння на суддівські посади непідготовлених у професійному і нестійких у моральному відношенні осіб.

Сучасна кампанія по укомплектуванню приблизно десяти відсотків суддівського корпусу, яка проводилася починаючи з квітня 2011 року, через її масовий характер ще не дозволяє, на нашу думку, дійти остаточних висновків щодо придатності нової системи до поновлення суддівського корпусу особами, які здатні виконувати суддівські обов'язки з повним усвідомленням своєї незалежності, підкорюючись лише законам і не будучи при цьому пов'язаними болісними зобов'язаннями сплачувати данину тим, кому вони зобов'язані потраплянням у суддівське крісло.

На наступних етапах доукомплектування суддівського корпусу через скорочення кількості кандидатів можна буде ефективніше застосовувати індивідуальний підхід до оцінки їх якостей, що сприятиме зменшенню кількості помилок у цій сфері до мінімуму.

Загалом же викликає оптимізм висновок Венеціанської комісії, що «такий порядок у цілому уможливорює прозорий і справедливий процес призначення суддів» [16, с. 10].

Підвищення вимогливості до суддів, зокрема принциповості у частині притягнення їх до дисциплінарної відповідальності і звільнення за порушення присяги, закликає не обмежити незалежність суддів, як дехто стверджує, а викликано необхідністю поставити на місце тих представників суддівського корпусу, які претендують на незалежність від закону і на нічим не обмежений розсуд при розгляді судових справ.

Як важливі гарантії незалежності суддів Закон розглядає також недоторканність, імунітет та незмінюваність судді (п. 2–3 ч. 4 ст. 47 Закону).

У термінологічній літературі відсутні визначення понять «недоторканність» та «імунітет» стосовно суддів. Водночас недоторканність на-

родного депутата України розглядається як «свобода від кримінального переслідування» [17, с. 122].

На наш погляд, ні про яку свободу від кримінального переслідування мова не може йти як стосовно народного депутата України, так і стосовно судді, а йдеться лише про особливий порядок їх затримання чи арешту за згодою парламенту. В цьому розумінні недоторканність та імунітет по суті збігаються.

Наявність такого привілею у суддів, як і у депутатів, неоднозначно сприймається громадською думкою, політиками та юристами. З одного боку, така практика запобігає спробам розправ з чесними і принциповими суддями шляхом безпідставного ініціювання щодо них кримінальних справ. З іншого, — це дозволяє деяким злочинцям у суддівських мантиях, використовуючи складну процедуру вирішення цих питань, тривалий час ухилятися від кримінальної відповідальності, сподіваючись на «зміну обстановки» і втручання впливових посадовців (в радянські часи єдиною гарантією недоторканності суддів була відмова відповідного партійного комітету забрати у судді партійний квиток).

Оскільки в переважній більшості країн Європи не існує суддівської недоторканності у звичному для нас розумінні, стає зрозумілим скептичне ставлення Венеціанської комісії до відповідних норм законодавства України. На думку цього органу, «імунітет з судді має знімати не парламент, а Вища рада юстиції. Стаття 126 Конституції України має бути відповідним чином змінена [16, с. 8]. З такою пропозицією не можна погодитися. Водночас навряд чи прийнятною є пропозиція цього органу відмовитися від такої новації чинного Закону, як надання права започатковувати кримінальне провадження щодо суддів лише Генеральному прокурору України [16, с. 8]. Переконані, що це буде служити забезпеченню об'єктивності при вирішенні цих питань (ч. 3 ст. 48 Закону), як і відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності на підставі вмотивованої постанови Генерального прокурора України (ч. 4 цієї статті). Це відповідає, до речі, практиці, яка давно склалася, коли розслідування кримінальних справ щодо суддів перебуває на контролі у Генеральній прокуратурі України.

Не дістала схвалення Венеціанської комісії і норма частини сьомої зазначеної статті, відповідно до якої «за шкоду, завдану судом, відповідає держава на підставі та в порядку, встановлених законом». «Хоча ця гарантія має безперечний сенс, — зазначено у Висновку, вона може сягнути надто далеко, захищаючи суддю в разі, коли він взагалі не постановляв рішення у справі або припускається неналежної поведінки і, приміром, виносить рішення під впливом або по одержанні хабара, за що суддя мав би притягатися до кримінальної та адміністративної відповідальності» [16, с. 8].

Таке розширення імунітету суддів надає їм невинуваті переваги перед іншими громадянами, в тому числі перед державними службовцями, які зобов'язані відшкодовувати збитки, в тому числі і в регресному

порядку, завдані умисними діяннями або недбалістю. Врешті-решт, судді не відносяться до найбільш вразливих суспільних верств. То чому ж за його неправомірні діяння має повністю розраховуватися держава? Це тим більш нелогічно, якщо збитки завдано безпосередньо державі.

Як ми вважаємо, у законодавстві потрібно додатково виділяти деякі протиправні форми впливу на суддів, які мають присікатися і тягнути за собою юридичну відповідальність.

Свого часу С. В. Ківаловим було запропоновано «заборонити проведення будь-яких протестних акцій біля будівель судів, що є безперечним тиском на суддів» [19, с. 10]. Можна констатувати, що з часу появи відповідної публікації, тобто з 2007 року, потреба у такій забороні ще більше зросла. Фактично йдеться не лише про тиск на суддів, а про їх цькування як до, так і після винесення рішень. При цьому «котячі концерти» з участю деяких провідних політичних діячів переносяться безпосередньо до залів судових засідань. Це — явне зловживання закріпленим ст. 38 Конституції України правом на мирні зібрання. Розглядати таку поведінку як спонтанну, як такий собі «спалах народного гніву» було б наївним. Маємо справу з ретельно підготовленими і проплаченими акціями з використанням різноманітної «наочної агітації», із задіянням шумотехніки і з залученням великої кількості журналістів, які «смачно» відтворюють це дійство на телеекранах і на фотографіях у газетах.

Підтримуючи висловлену пропозицію, вважаємо за необхідне закріпити відповідну заборону або шляхом доповнення до чинного Закону «Про судоустрій і статус суддів», або в Законі України «Про мирні зібрання», проект якого зараз готується.

Відповідно до ч. 2 ст. 47 Закону «суддя не зобов'язаний давати жодних пояснень щодо суті справ, які перебувають у його провадженні, крім випадків, установлених законом». Можна було б продовжити цю думку: не лише не зобов'язаний, але й не має права давати такі пояснення до закінчення провадження у справі, оскільки його висловлювання могли б бути розцінені як виклад позиції по справі. Проте, ніщо не заважає судді публічно, в тому числі через засоби масової інформації, пояснити мотиви прийнятого ним рішення у зрозумілій для громадськості формі, особливо по справах, які викликають значний суспільний інтерес. Це певною мірою сприяло б підвищенню суспільної довіри до суду.

І останнє. На місцях продовжується практика включення суддів до складу різних комісій і комітетів, які створюються для колективного обговорення і вирішення тих чи інших питань місцевими державними адміністраціями й органами місцевого самоврядування, як правило, з примітками у рішеннях «за згодою». При цьому судді надають таку згоду, не бажаючи псувати відносини з місцевою владою і таким чином, по суті, демонструють залежність від неї. Беручи участь у роботі таких органів, судді змушені вирішувати питання, які не мають відношення до

сфери судочинства, а згодом позбавлені можливості розглядати справи щодо законності ухвалених рішень і вчинених дій.

Варто відзначити, що ця практика прямо заборонена у ч. 4 ст. 9 Закону України «Про прокуратуру». Було б логічно, щоб така заборона містилася і в Законі «Про судоустрій і статус суддів».

Враховуючи суспільну значущість проблем забезпечення незалежності суддів, їх обговорення доцільно продовжити в науковому і суддівському середовищі.

Л і т е р а т у р а

1. Кивалов С. В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды : [монография] / С. В. Кивалов. — О. : Юрид. л-ра, 2010. — 312 с.
2. Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 41–42. — Ст. 529.
3. Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. Т. 3. — К. : Аконіт, 2003. — 864 с.
4. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського союзу та України: генезис та порівняння : [монографія] / І. В. Назаров. — Х. : Фінн, 2011. — 430 с.
5. Батанов О. В. Свобода / О. В. Батанов // Юридична енциклопедія. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2003. — Т. 5. — С. 441.
6. Резолюція 1755 (2010) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Формування демократичних інститутів в Україні» від 4 жовтня 2010 року. — Страсбург, 2010. — 3 с.
7. Про засади запобігання і протидії корупції: Закон України // Голос України. — 2010. — 15 черв. — С. 4–8.
8. Міжнародні стандарти у сфері судочинства. — К. : Істина, 2010. — 488 с.
9. De Cubber v/ Belgium judgment of 26 October 1984. — 1984. — Series A, N 86. — P. 32–33.
10. Сигурдссон против Исландии : постановление от 10 апр. 2003 г. // Бюллетень Европейского суда по правам человека. — 2003. — № 9. — С. 24.
11. Holm v. Sweden judgment of 25 November 1993. — Series A, N 279. — P. 32–33.
12. Відомості Верховної Ради України. — 1991. — № 53. — Ст. 793.
13. Голос України. — 2011. — 14 черв. — С. 5.
14. Новий тлумачний словник української мови. У 3 т. Т. 1. — К. : Аконіт, 2003. — 928 с.
15. Богінич О. Л. Гарантії застосування норм права / О. Л. Богінич // Юридична енциклопедія. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 1. — С. 553–554.
16. Спільний висновок щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Венеціанської комісії та Дирекції з технічного співробітництва Генеральної дирекції з прав людини та правових питань Ради Європи від 18 жовтня 2010 року. — Страсбург, 2010. — 26 с.
17. Грушанська Н. І. Недоторканність народного депутата України / Н. І. Грушанська // Юридична енциклопедія. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2002. — Т. 4. — С. 122.
18. Кивалов С. В. Судова реформа в Україні: проблеми правової регламентації / С. В. Кивалов // Актуальні проблеми держави і права. — 2007. — Вип. 32. — С. 5–14.

А н о т а ц і я

Полянський Ю. Є. Незалежність судді — правова і соціальна цінність. — Стаття.

У статті розглядаються актуальні проблеми забезпечення незалежності суддів загальної юрисдикції України. Аналізується сутність суддівської незалежності як держав-

но-правового інституту і як соціальної цінності, співвідношення незалежності суддів і самостійності судів, незалежності і свободи суддівського розсуду при виконанні професійних обов'язків. Коментуються положення норм міжнародного і європейського права, присвячених незалежності суддів, рішень Європейського суду з прав людини, досліджуються перспективи їх врахування у законодавстві України про статус суддів. Розкривається зміст окремих гарантій незалежності суддів, які носять внутрішній і зовнішній характер. Обґрунтовується необхідність обмеження суддівського імунітету відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, доцільність притягнення суддів до матеріальної відповідальності за заподіяну ними шкоду.

Ключові слова: незалежність суддів, суддівський розсуд, рекомендації Венеціанської комісії, гарантії, суддівський імунітет.

А н н о т а ц и я

Полянський Ю. Е. Независимость судьи — правовая и социальная ценность. — Стаття.

В статье рассматриваются актуальные проблемы обеспечения независимости судей общей юрисдикции Украины. Анализируется сущность судейской независимости как государственно-правового института и как социальной ценности, соотношение независимости судей и самостоятельности судов, независимости и свободы судейского усмотрения при исполнении профессиональных обязанностей. Комментируются положения норм международного и европейского права, посвященных независимости судей, решений Европейского суда по правам человека, исследуются перспективы их учета в законодательстве Украины о статусе судей. Раскрывается содержание отдельных гарантий независимости судей, которые носят внутренний и внешний характер. Обосновывается необходимость ограничения судейского иммунитета в соответствии с рекомендациями Венецианской комиссии, целесообразность привлечения судей к материальной ответственности за причиненный ими вред.

Ключевые слова: независимость судей, судейское усмотрение, рекомендации Венецианской комиссии, гарантии, судейский иммунитет.

S u m m a r y

Polyansky Y. E. Judge's independence — legal and social value. — Article.

Actual aspects of independence guaranteeing of common jurisdiction courts are scrutinized in the article. Judge's independence essence is analyzed as legal institution and social value, correlation of judge's independence and court autonomy, judicial discretion are researched. Provisions of international and European law concerning judge's independence, decisions of European Court on Human Rights are commented, the prospects of their consideration in national legislation on judge's status are investigated. The essence of several judge's independence guarantees, having interior and exterior character, are exposed. Necessity of limitation judicial immunity due to recommendations of Venice Commission is substantiated, likewise reasonability of material responsibility for inflicted harm.

Keywords: judicial independence, discretion, Venice Commission recommendations, guarantees, judicial immunity.